

Frauke Adrians

Más utakat is kell találnunk!

Klasszikus zenei menedzserek konferenciája Utrechtben – kiállítás a zenekarok alapvető szerepkörén túlmutató zenei kínálatok mellett

„Van más út is?” – Fischer Iván, a berlini Konzerthaus zenekarának vezető karmestere nem csupán hobbynak tartja a zenekari zenészek „nem szimfonikus” tevékenységét. Véleménye szerint a zenekarok számára létfontosságú, hogy tagjaik más zenei területeken is aktívak legyenek, és a zenekarokon belül ennek megfelelően együttesek jöjjenek létre.

Fischer Iván erről április 26-án a klasszikus zenei menedzsereket tömörítő szervezet, az International Artist Managers' Association (IAMA) Utrechtben, az új Tivoli Hangverseny- és Kongresszusi Központban megtartott konferenciáján beszélt, ahol Nagy-Britanniából, Németországból és Hollandiából érkezett szakemberekkel közösen vitatta meg a szimfonikus zenekarok jövőjét. Véleménye szerint többségüknek nincsenek rózsás kilátásai, ha nem történik – legalábbis ami Németországot illeti – alapvető változás.

Fischer Iván szerint a szimfonikus zenekarok veszélyeztetett intézmények, amelyeknek legalább három komoly problémával kell szembenéznük. „Az első probléma a hangerő.” Véleménye szerint az elmúlt száz évben a hangerő megkétszereződött. Emberileg érthető, hogy minden zenész megpróbálja kihasználni a korszerű hangszerekben rejlő technikai lehetőségeket, és egyre hangosabban játszani, hogy minél nagyobb benyomást tegyen a közönségre és a kollégákra. „Mindenki szeretné kifejezni önmagát, és a zenészek erre a csodálatos, átütő hangzású új fuvalát vagy éppen az új és erős E-húrt használják. A helyzet viszont kezd egyre rosszabbá válni. A zenekarok munkakörnyezete fülsüketítő, ami egyszerűen elfogadhatatlan!”

A szimfonikus zenekarok létét fenyegeti továbbá Fischer Iván szerint a beszűkült repertoár. „Minden zenekar néhány korszak zenéjét játssza csak. Minden, ami Haydn és Mozart előtt keletkezett, az számukra feledésbe merült; lényegében véve csak kamarazenekarok és speciális együttesek játsszák őket. És mi a helyzet az új zenével? A hangversenyek programjára legfeljebb egy-egy 20 perces darab kerül fel a kortárs zeneszerzőkkel szembeni – mondjuk úgy erkölcsi –

elkötelezettség alapján. Utána pedig rögtön egy Schumann.” Fischer Iván szerint a szimfonikus zenekarok repertoárja ma a Beethoven és Messiaen közötti időszakot öleli fel. „És idővel ez a kör csak tovább fog szűkülni.”

A harmadik számú problémát a zenekarok méretében látja, „amely Mahler óta kőbe van vésve, azonban a 103–104 zenészt számláló standard méret nem igazán szerencsés, számos darabhoz egészen más létszámra van szükség.” A mereven rögzített létszám hosszú távon nem lesz fenntartható, és veszélyezteti a szimfonikus zenekarok intézményét.

Fischer Iván a nagyobb fokú rugalmasságban látja az egyik kiutat. Az IAMA konferenciáján az általa 1983-ban alapított és azóta is vezetett Budapesti Fesztiválzenekarról (BFZ) és a zenekar által képviselt filozófiáról mesélt lelkesen. „Nem hiszünk abban, hogy a jövő – vegyük az elkövetkező 30, 40, 50 évet – a mai zenekari struktúrában rejlik. Abban hiszünk, hogy a közönség sokkal szélesebb kínálatot vár el tőlünk.” A BFZ-n belül léteznek különböző kezdeményezések, amelyek keretében a zenészek külön aktivitást folytatnak. „Például egy barokkcsoporthoz, egy új zenei csoport, egy erdélyi népzenei játszó csoport, illetve a jazz zenészeink” – meséli Fischer Iván. A Konzerthaus zenekarát, amelynek szintén van egy kamarazenekara, nem említette egy szóval sem, hanem marad kedvenc példájánál, a BFZ-nél: „A zenekarra termelőegységként tekintünk, amely a zenét sokrétű formában adja elő a hallgatóság ízlésének és igényeinek megfelelően.” Ez nemcsak a közönség számára érdekesebb, hanem a zenészeknek is jól tesz. „Minden zenészre kreatív személyiségként kellene tekinteni, akinek minden bizonnyal több örömet szerez a munka, ha kreatívan és elkötelezetten végezheti.” Túl sok frusztrált és kiégett zenekari zenész van, akik már semmilyen örömet nem lelnek a munkájukban, mert évek óta csak szigorúan a karmesteri előírásoknak megfelelően zenélnek. John Summers, a manchesteri Hallé Orchestra ügyvezetője több kérdésben is igazat adott Fischer Ivánnak. Véleménye sze-

rint a merev, kategorikus gondolkodás a zenei életben senki számára nem előnyös, és azoknak a zenekaroknak, amelyeknek nem sikerül a társadalom szemszögéből elengedhetetlenné tenniük magukat, nincs jövőjük. Summers, aki 1999 óta dolgozik a Hallé Orchestránál, nap mint nap szembe-sül a kihívással, hogy egy majd' 160 éves zenekart kell „egy gyorsan változó társadalomban fontossá” és vonzóvá tennie. „Nem nézhetünk csak a zenészek szemüvegén át” – véli Summers. Sokkal fontosabb, hogy mit vár el a közönség és a társadalom egy zenekartól. Fischer Ivánhoz hasonlóan úgy véli, megfigyelhető a tendencia, hogy néhány fiatal zenész egyáltalán nem törekszik arra, hogy fix állást találjon egy szimfonikus zenekarnál, hanem sokkal inkább a projekteket és a szabadúszó munkát részesíti előnyben, hogy változatosabb munkát végezhesen.

Anselm Rose, a Német Zenekarok Napja ügyvezetője sem tehetett úgy, mintha ez a helyzet nem létezne. „Sok új zenész van a német piacon, akik nem kedvelik a határozatlan idejű szerződéseket, elutasítják a próbajátékok gyakorlatát, és nem akarják vállalni azt a felelősséget sem, ami például a hangversenymesteri feladattal jár.” Másrésztől azonban felvetette, hogy „a stabil szerződésekben nincs semmi rossz, és a szabadúszó zenész sem feltétlenül a legjobb.” Belátta, hogy a zenekarok mai közönsége többet vár el, mint ami a zenekarok alapvető feladata, azaz a szimfonikus koncertek tartása. Azonban a repertoár terén is minden zenész felismerhet újabb és újabb szempontokat. Mégis jó ötletnek tartja, hogy a zenekari zenészeket rávegyék arra, hogy együtteseket alapítva hódoljanak kedvenc zenei stílusuknak, legyen szó jazzról, régi zenéről vagy világzenéről. „Ha lelkesen csinálják, annak csak jó lehet az eredménye.” Fischer Iván, akinek karmesterként lehetősége volt megismerni a zenészek munkakörülményeit többek között Nagy-Britanniában, Magyarországon és Németországban is, nagyon, sőt túlzottan is optimistának tartja Rose véleményét. „Hogyan tudna egy német szimfonikus zenekar száz szerződéses tagja még jazzt vagy más kama-

rozenét is játszani? A próbaterv ezt nem teszi lehetővé! Éppen az a nyomás hárul minden zenekar vezetőjére, hogy ne várjon el többet a zenészeitől!” Fischer éppen ezért meg van győződve róla, hogy a szimfonikus zenekar mint intézmény válaszut előtt áll: vagy rugalmasabbá válik, vagy megszűnik. Anselm Rose ezt nem hagyhatta annyiban. Véleménye szerint a túl rugalmas zenekarokat az a veszély fenyegeti, hogy instabillá válnak, és akkor a kevésbé bőkezű állami szektor számára még könnyebb lesz „leoltani a villanyt”.

A szimfonikus zenekarok jövőképét illetően a vita résztvevői természetesen nem tudtak közös nevezőre jutni. Abban azonban egyetértettek, hogy a szimfonikus zeneka-

rok központi feladatának ellátása nem lehet egyedüli cél, főként nem az elkövetkező évtizedek során. Mindezt megerősítették a közönség részéről érkező vélemények is, amelyek több zenepedagógiára, együttműködési projektekre és a zenekaroknak a társadalom felé történő nagyobb fokú nyitására vonatkozó igényeket fogalmaztak meg – mintha nem ezen az úton haladna már jó ideje számos zenekar, Németországban is. Végtelen kreativitású, végtelen idővel és lelkesedéssel bíró zenekari zenész, aki nemcsak a szimfonikus zenekar tagjaként, hanem azon túl is tevékenykedik: ez tehát az ideális zenész képe, nem csupán Fischer Iván szemszögéből. Azonban sem ő, sem Anselm Rose nem dédelget illúziókat a vál-

tozás tempójára vonatkozóan. „Egy meglévő zenekar megreformálása nagyon nehéz és fájdalmas folyamat” – mondja Fischer Iván. Rose szerint pedig: „Csak pénzzel lehetséges. Vagy fenyegetéssel.” Markus Stenz karmester számára ez azonban már túl komoran hangozhatott, mert véleménye szerint: „A lényeg végeredményében az, hogy higgyünk abban, amit csinálunk. Csodálatos dolgot tudunk nyújtani az embereknek, és biztos vagyok benne, hogy ezzel az egész társadalmat el tudjuk érni.” A helyes út megtalálása olyan feladat, amelyet minden zenekarnak magának kell megoldania.

(*Das Orchester* 2016/7–8 –
Köszönjük a közlés jogát!)

Marco Frei

Megfogyva bár, de megerősödve

A Münchener Rádiózenekar újjászületése

A Münchener Rádiózenekar sokrétű repertoárjával és a szociális zeneközvetítés terén létrehozott, példaértékű projektjeivel meghatározó eleme a bajorországi München városának és a Bajor Rádió profiljának egyaránt. A zenekart tíz évvel ezelőtt mégis a megszűnés veszélye fenyegette. Még ma is hátrorogó érzés visszagondolni az akkori értelmetlen és lelketlen tervekre. Az alábbiakban bemutatjuk, hogyan sikerült elkerülni a zenekar feloszlását.

A Münchener Rádiózenekar (MRO) biográfiája egy nagy fehér foltot tartalmaz a 2004. és 2005. évre vonatkozóan. „1998 és 2004 között Marcello Viotti volt a vezető karmester” – írja szűkszavúan a beszámoló. „2006 szeptembere óta Ulf Schirmer a művészeti vezető.” Egy szó sem esik a tervezett felszámolásról és Marcello Viotti erre az időszakra eső haláláról. Sötét időszak volt, a legsötétebb a zenekar 63 éves történelmében. Trauma, amelyre a zenészek nem szeretnének emlékezni.

A Bajor Rádióknak pedig minden oka megvan arra, hogy szégyenkezzen, és elhallgassa az eseményeket, amelyek azonban még jelen vannak a fejekben, a sajtóarchívumokban és az interneten is. Az akkori események mélyen beivódtak a nemzetközi zenekari világ emlékezetébe is.

2004 kora őszen a Bajor Rádió akkori intendánsa beszélgetésre invitálta Gernot

Rehrlt, az MRO igazgatóját, és közölte vele, hogy az MRO-t – anyagi okokból – meg kell szüntetni. Noha már tavasszal hallani lehetett róla, hogy a Bajor Rádiónál tíz éven belül már csak a Bajor Rádió Szimfonikus Zenekara fog létezni, ezzel a lépéssel senki sem számolt. A felszámolás konkrétumairól nem szólt a fáma, mert nyilvánvalóan nem foglalkoztak a részletekkel. A tervről szóló híreket azonban csak finoman volt szabad elhinteni, hogy teszteljék a közvélemény reakcióját.

Az eredmény egy példátlan fiasco volt. Maguk az MRO zenészei is csak a szombati reggeli újságból értesültek megszűnésükről. Gernot Rehrlnél egyfolytában csörgött a telefon, a zenészek folyamatosan hívták, ki zavartan vagy kétségbeesve, ki sírva vagy átkozódva. Nemcsak egy zenekar léte forgott kockán, hanem emberek, családok, egyedülálló szülők egzisztenciája is.

El lehet képzelni, milyen kínban volt az MRO vezetősége, hogy megtalálja a megfelelő szavakat – tudván, hogy a zenekar belül történő összeomlásának veszélye fenyeget. Elsődlegesen tehát meg kellett nyugtatni a zenészeket. A végső szó még nem hangzott el, még semmi sem volt teljesen biztos. A bomba robbanásakor Marcello Viotti, a vezető karmester New Yorkban tartózkodott. Neki sem szóltak előre, ő is csak ott értesült a hírről. Az MRO felszámolásának lehetősége nagy vihart kavart, nemzetközi vizeken is. A sajtó szó szerint ostrom alá vette az MRO vezetőséget.

Nem sok fantázia kell ahhoz, hogy elképzeljük, milyen dilemmával állt szemben az MRO vezetősége. Egyrészt meg kellett védeni a zenészeket és a zenekart, másrészt lojalitással tartozott munkáltatója felé. Ráadásul senki sem tudta és akarta elhinni, hogy egy jól és kiegyensúlyozottan működő zenekart miért kell egyik napról a másikra megszüntetni. Az eseményekkel kapcsolatos kérdésekre Gernot Rehrl nem kívánt válaszolni, de elmondta: „a mai napig nem értem, miért és hogyan történtek a dolgok annak idején.” Ő maga is ellenszegült a döntésnek, ami az állásába került. Egy híressé vált újságinterjúban előadta, hogy az MRO fenntartása még egy százalékat sem teszi ki a Bajor Rádió költségvetésének, és a zenekar feloszlásával mindössze ezt a csekély összeget lehet meg-